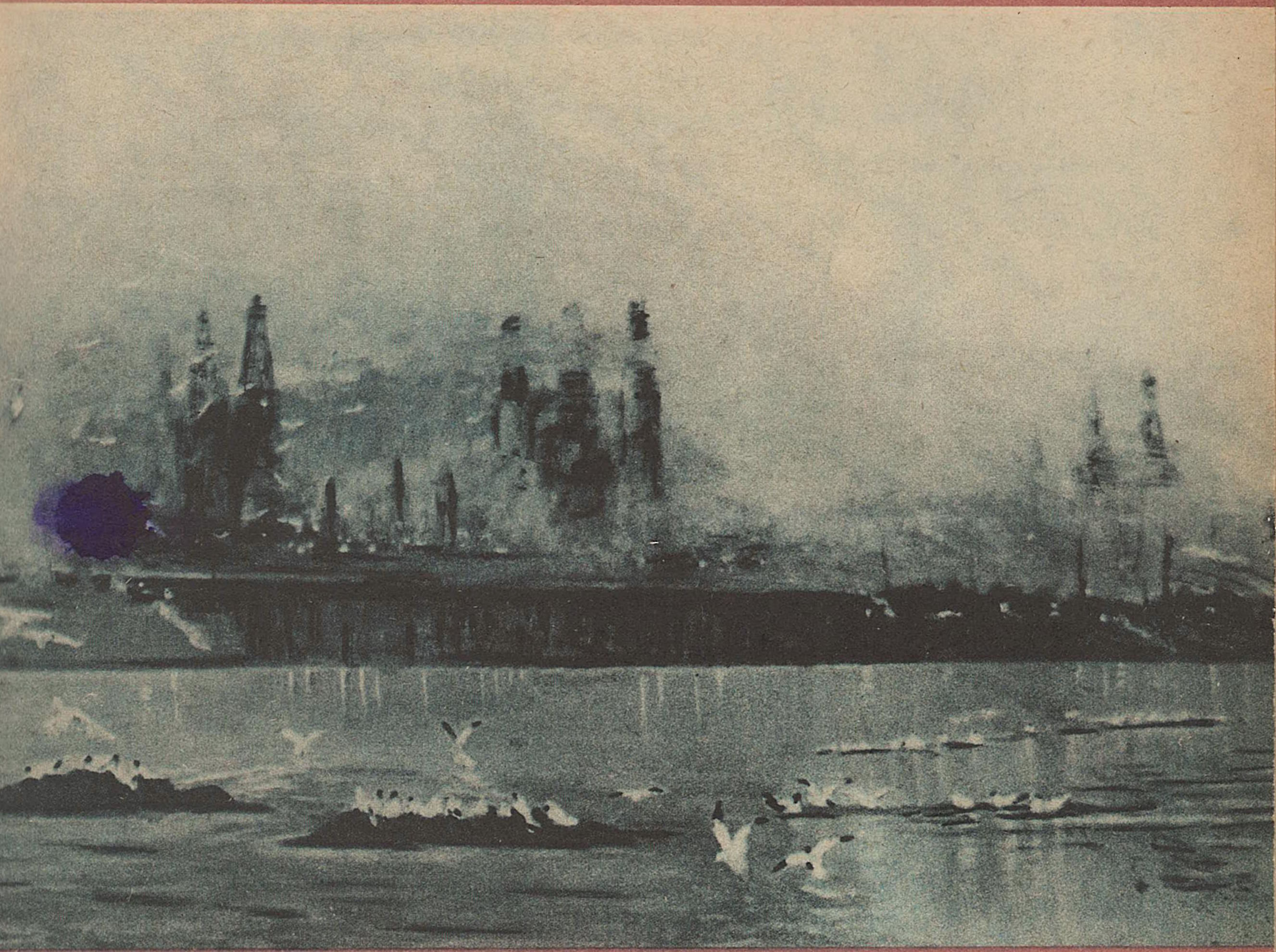

Улдуз

АПРЕЛ • 1971

4

Ким гојар бир кәлмә атыла инди.
Кечдијин чығыр да, ләпирләрин дә
Аз гала гызыла тутула инди.

Кәнч шаир нараһатдыр, үрәји көјнәјир ки, нә үчүн шаирин ағ күнү онун јасына кәлмишдир:

Кимсә талејинә чыхмады јијә,
Синәнә дағ үстән дағлар чәкилди.
Гәлбим көјнәјир ки, шаирим, нијә?
Сәнин ағ күнләрин јасына кәлди?!

Китаба дахил едилмиш «Гызылағач горуғу» адлы ше'р «Ләнкәран нотлары» поемасындан бир парчадыр. Бу поема вахты илә «Азәрбајчан кәнчләри» гәзетиндә чап олунуб. Охучулары да разы салыб...

Чох тәәссүф ки, китабчаја «Пајыз тумурчуглары», «Сәрчәләр» кими зәиф ше'рләр дә дахил едилиб. Үмумијјәтлә, «Зирвәјә јол ахтарырам» китабында башга гүсурлар да тапмаг олар.

Мәммәд зирвәјә јол ахтарыр. Сәнәт зирвәсинә! Бу јолда үмидинә сөјкәнән шаир тәләсир. Анасынын јолуна су чиләмәјини, уғур диләмәсини арзулајыр. Биз инанырыг ки, кәнч шаир сечдији бу чәтин јолда јахшы ше'рләри илә охучуларыны севиндирәчәкдир.

Атабаба ҺАЧЫБАБАЈЕВ.

ЈОЛУН НИКБИН БАШЛАНҒЫЧЫ

«Кәнчлик» нәшријјатынын «Кәнч шаирин илк китабы» серијасы илә бурахдығы китабчалар охучуларын јени имзаларла таныш олмаларына имкан јаратса да, һәчминин азлығына көрә мүәллифләри һаггында сөз демәји чәтинләшдирир. Бәлкә бу чәтинлијә көрәдир ки, һәмин китаблардан олса-олса бир нечәси барәдә өтәри, хырда гејдләр чап едилмишдир. Һалбуки бу илк китаб мүәллифләринин арасында мәтбуатда хејли ше'рлә чыхыш етмиш кәнчләр вар ки, онлары сүкутла гаршыламаг олмаз. Ејни заманда бу китабчалардан чох ашағы сәвијјәли оланлар да вар. Мәтбуатын рә'ј демәмәси белә китаб мүәллифләринин үрәјиндән олур. Онлар үмуми ахында, јахшыларын далдасында, јазыларынын әсил гијмәти ачылыб-ағардылмадан сакитчә јашајырлар. Әдәби тәнгидимиз бу ахынын гаршысында дајанмалы вә Молла Нәсрәддин демиш, ишыға кәлән бу китабчалары саф-чүрүк едиб, кимин нәјә лајиг олдуғуну көстәрмәлидир.

Һәмин серијадан бурахылмыш ше'р топлулары арасында мәтбуатда ара-сыра имзаларына раст кәлдијимиз Чинкиз Әлиоғлунун «Никбинлик» вә Вагиф Ибраһимин «Өмүр балладасы» китаблары да вардыр. Мөвзулара мүнасибәтләри мүхтәлиф олса да, бу ики мүәллифин ше'рләрини бирләшдирән, онлар һаггында бир јердә сөз демәјә имкан јарадан әсас бир чәһәт вар: һәм Чинкиздә, һәм дә Вагифдә ахтарыш һәвәси күчлүдүр. Һәр икиси јолчусу олмаг истәдикләри јолун чох бөјүк үрәк, истe'дад, нараһатлыглар вә әзаблар тәләб етдијини баша дүшүрләр. Бу һисс јазыларындакы бир аз сыхынтылы, бир аз еһмал данышыг тәрзиндән көрүнүр. Мәсәлән, Чинкиз «Бә'зән өзүмү ше'ријјәтин («ше'ријјәтин» јох, «ше'рин» дејилмәлидир) сүр'әт гатарында билетсиз сәрнишин кими һисс едирәм» дејир. Лакин бу нараһатлыг ону бәдбинләшдирмир. Әксинә, никбинлијә чағырыр.

Гәмләрини, кәдәрләрини
јығ бир јерә,
Бир чыттаг севинч дә
ат үстүнә—
Гој алышсын,
отур, гызын истисинә.

Вагифә исә јарадычылыг балыгчылыг кими көрүнүр. Саһилдән әлибош гајытдығы күнләр ағыр јүк кими балыгчынын үрәјиндән, өмрүндән асылыр. Кәнч шаир белә әлибош күнләрин аз олмасына, торуна «дүнјаја кәрәк олан ишыглы фикир» дүшмәсинә чалышыр.

Һәр ики кәнч шаир мүрачиәт етдикләри објектә көһнәлмиш, шаблонлашмыш тәрәфдән мүмкүн гәдәр бахмамаға чалышырлар. Өзләри үчүн тәзә бахыш кушәси тапмаға чәһд едирләр. Објектин заһири, курултулу сөзләрә имкан јарадан формал чизкиләри јох, даһа чох дахили, поетик тәрәфләри онлары чәзб едир. Бу барәдә сакит, гејри-потетик, јапышыглы данышмаға чалышырлар. Тәсадүфи дејил ки, һаггында чохлу әсәр јазылмыш Ичәри шәһәр Чинкизә бели бүкүлмүш нәнәсини хатырладыр:

«Нәнәм кимисән,
Ичәри шәһәр.
Јан-јөрәндән јүксәлән
јени мәһәлләләр
әтәјиндән јапышмыш нәвәләриндир.

Фикрин конкрет ифадәси лөвһәни көзүмүз өнүндә ајдын чызыр вә һәм лөвһәнин харичи көрүнүшү, һәм дә дахили мә'насы бизә тәбии вә тәзә көрүнүр. Бу чәһәтдән Чинкизин «Дәниз вағзалында» ше'ри китабдакы ән мүвәффәгијјәтли јазылардандыр. Бурада ајрылыг анындакы кәркинлик, гәриблик вә көврәклик һиссләри тәбии, психоложи долғунлугла верилмишдир. «Башымын үстүндән сәрин меһтәк бахышлар әсир» фикри, ајрылыг габағы саһилә сәпәләниб галмыш адамларын севинч, кәдәр адаларына бәнзәдилмәси тәбиидир вә јалныз бәнзәтмә хатиринә көрүнмүр, ше'рин өз ахарындан, һиссләрин маһијјәтиндән доғур, мүәллифин һәссас мүшаһидәсини нүмајиш етдирир. Ајрылыг габағы «чохалыр бир аз да бахышларын истиси». Мүәллиф бу инчәлији дә јахшы көрмүшдүр.

Белә мүшаһидә габилијјәти Чинкизин «Лөвһә» ше'риндә дә вардыр.

Шимшәкләр, елә бил
гызыл чырпылардыр,
(чубуг даһа дәгигдир).
көјдәки булудлары
јун кими чырпыр.

Објекти белә тәзә мә'наландырмаға чәһд, сакит, тәбии данышыг, мүмкүн гәдәр поетик ифадә тәрзи Вагиф Ибраһимин «Анамдан мәктуб», «Елекија», «Кетдин...», «Гыз һәјасы», «Макиначы», «Прага јолларында» јазыларында да көрүнүр. «Елекија» ше'ринин үмуми тонунда һај-күј, кәдәри-гәми шиширтмәк, јаланчы үрәк јанғысы јохдур.

Сән олдун...
кәдәрин, гәмин дирилди!—

мисрасындакы дахили һәзинлик вә кәркинләшмиш ағры даһа көзәл вә тәбиидир.

Чинкиздән фәргли олараг Вагиф даһа чох конкретлијә чан атыр. Ајрылыг анында лирик гәһрәман «сән мәни һәсрәтинә кешикчими гојмусан?» демәклә киминсә архасынча бојланан кәнчин лал кәдәрини, донуглуғуну мә'наландырмышдыр. Јахуд «Макиначы» ше'риндә дә бу ағыр зәһмәт белә лирик тәсвир едилмишдир.

Вагифин ше'рләриндә психоложи мүшаһидә, мә'нәви дөнүш нөгтәләрини дујмаг бачарығы өзүнү ајдын көстәрир вә бу чәһәтдән көзәл шаиримиз Әли Кәримин онун үзәриндәки тә'сири јазыларында ајдын мүшаһидә едилир.

Објектин лирик чәһәтләрини көрмәк бачарығыны тәсәввүр етмәк үчүн Вагифин «Прага јолларында» вә «Әлвида, Прага!» ше'рләрини мүгајисә етмәк олар. Биринчидә тәбиәти көрмәк, икинчидә исә психоложи мүшаһидә үстүндүр. Нәһәнк шәһәрә јахынлашаркән кечә мүәллифә «шәһәри сәһнә кими архасында кизләтмиш театр пәрдәси» тә'сири бағышлајыр. Ше'рдә мүәллиф буну артыг сөз ишләтмәдән формача ахычы вә јығчам һәлл етмишдир.

Намә'лум бир шәһәрә кедәркән ону јалныз театр пәрдәси архасындакы сәһнәјә бәнзәтмәк нә гәдәр тәбиидирсә, артыг сәнә таныш вә доғма олан, һансы күнләринисә сәндән алыб әбәдилик гучағында сахлајан шәһәрә «Әлвида, Прага!» ше'риндәки кими јанашмаг да образлы вә тәзәдир. Јә'ни дүнәнин бу јердә она көрә галыр ки, бир дә бу јерләрә гајытмыш олсан, һамыдан габаг сәни гаршыламаға чыхсын.

Јухарыда гејд етдијимиз кими, сакит вә мүмкүн гәдәр тәвазөкар данышмаг һәр ики кәнчә хас хүсусијјәтләрдәндир. Тәәссүф ки, онларын бә'зи ше'рләриндә бу тәәссүрат позулур. Мүәллифләрин сәсинин тону еһтијач олмадан јүксәлир. Мәсәлән, Чинкизин «Хатирәләр» ше'ри бу чәһәтдән, һәм дә јазылыш, мөвзу бахымындан бизи гане етмир.

Ше'рим!
Бағышла мәни.
Билмирәм гафијән нечә,
аһәнкин нечәдир,
анчаг, кечәдир,
кечдир артыг.
Кәлиб, јуху дәнизинин
саһилинә чатдыг.

Ше'рин чох һиссәси белә потетик, гејри-сәмими, ше'ријјәтдән узаг мүрачиәтләрдир. Мүәллиф өз дедији кими, доғрудан да, билмир ки, ше'рин аһәнки, гафијәси нечәдир. Һалбуки онун башга јазыларында да мәһз бу кејфијјәтин чатышмазлығы көзә дәјир. Ше'рләрдә даһа артыг чилаја, сыхылмаға еһтијач һисс едилир.

Белә нөгсана Вагифин дә бир сыра ше'рләриндә раст кәлирик. Мә'лум олдуғу кими, образ јалныз үмуми фикрин, охучуја тәлгин едиләчәк һиссин хидмәтчисидир. О, ше'р иншасында елә сезилмәз иштирак етмәлидир ки, динләјичинин гулағыны дешмәсин. Мәсәлән, бу чәһәтдән Вагифин «Өмүр һаггында баллада» јазысына диггәт јетирмәк кифајәтдир. Бурадакы образлары тамамилә данмаг дүз олмазды. Лакин бу образлар мүәллифин конкрет, ајдын бир фикринә хидмәт етмир. Әксинә, охучуја елә көрүнүр ки, ше'р өзү бу образлар хатиринә јазылмышдыр. Бу, шүбһәсиз ки, поезија јолу дејилдир.

«Ушаглыг—гајғыларын јағыш кими јағдығы, дәчәлликлә ваһимәнин көзүнү ојдуғу вахтлар». Јахуд «гочалыг—кәнчлијин үрәк ағрысы баһасына хатирәләрлә кирајәјә көтүрүлдүјү илләр»—мисраларындакы фикир бизә ајдындыр. Лакин чох долашыг ифадә едилмишдир. Чинкизин дә, Вагифин дә јазыларында белә образ хатиринә образлара тез-тез раст кәлирик. Бу да ше'рләрин кејфијјәтинә хәләл кәтирир.

Онларын јазыларында таныш сәсләрә, таныш рәнкләрә дә тәсадүф едирик. Мәсәлән, Чинкизин:

Елә бил ки, бөјүјәндә
ағламаг чәтин
олачаг дејә,
габагчадан
бүтүн өмрүмүн
кәдәрини ағламышам.—

мисралары Гејсин доғулан кими ағламасы һаггында мәшһур мисраларын тәкрарыдыр.

Вагифин: «Сән јашајырсан—көз јашларымда, гәм гарышыг севинчимдә, һәсрәтиндән доған гәмдә, кәркин чағымда. Унудулурсан—раһатлығымда» (ше'ри бүтөв веририк)—мисраларыны охујанда истәр-истәмәз онларча таныш имза јада дүшүр.

«Никбинлик» вә «Өмүр балладасы»нда бә'зи башга чәһәтләр дә бизи нараһат етди. Әввәла, һәр ики мүәллифин јазыларында мөвзу мәһдудлуғу, форма јекнәсәглији мүшаһидә едилир. Фикри нечә кәлди ифадә етмәк мүәллифләрин поетик форма ахтарышларына мане олур. Ше'рләри охујуб гуртаранда бир суал доғур: доғруданмы, бу кәнчләри инди анчаг бу фикирләр јашадыр. Бәс мүасир һәјатын, кәнчлијин даһа чидди, даһа бөјүк идеал вә проблемләри? Бәс, бунлар һарада әксини тапмалыдыр?

Вагиф бир ше'риндә «ше'рләрими кәлин көчүрүрәм» дејир. Ше'ри мәнтиг ајағына чәкмәдән һәмин мисраны һәр ики мүәллифә бир даһа хатырлатмаг истәјирик. Кәлин көчүрүлмәмишдән әввәл узун бир мәһәббәт јолу—көрүшләр, һичранлар, көзләмәләр, дујмаг вә севмәк вар. Чинкизә дә, Вагифә дә белә дујулан, севилән вә «кәлин көчүрүлмәјә» һәгигәтән лајиг олан ше'рләр јазмагы арзулајырыг.

Сабир РУСТӘМХАНЛЫ.